

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS

Környezetvédelem és egészségnevelés

JGYTF KIADÓ, SZEGED 1992.

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS

Környezetvédelem és egészségnevelés

Szerkesztő
BENKŐ ZSUZSANNA

JGYTF, SZEGED 1992

Tartalomjegyzék

	oldal
Előszó	5
Környezet és természetvédelem	9
Dózsa József: A környezet- és természetvédelem története hazánkban	11
Ilosvay György: A természetvédelmi Jogszabályokról	19
Molnár Béla: A bioszféra evolúciój	29
Tóth Károly: "Természeti értékek-, nemzeti parkok-, vadon élő állatok és növények védelme Magyarországon"	39
Pitrik József: Technikai – környezeti nevelés	49
Hazai és külföldi egészségfejlesztési, egészségnevelési oktatási programok, módszerek	65
Trászer László: Egészség és betegség–értelmezések a gondolkodás történetében	67
Erich Kleinfelder: Egészségnevelés a tanárképzésben Baden–Württemberg tartományban	77
Anselm Eder: Az osztrák iskolai egészségfejlesztésről	81
Bárány Ferenc: A szociális munka az iskolában és az egészségnevelésben	89
Benkő Zsuzsanna: Az egészségfejlesztés, egészségnevelés, mentálhigiéne az alap- és továbbképzésben	97
Benkő Zsuzsanna–Rékasi János: Az egészségnevelés helye és szerepe az iskolai nevelőmunkában	105
Sümegei Gyöngyi: Egészségfejlesztő iskolai modell kialakítása	113
Magatartás–zavarok, devianciák iskolás korú gyerekeknél	121
Barabás Katalin: Az egészség pszichoszomatikus összetevői, a megelőzés súlypontjai	123
Csik Veronika: A deviáns viselkedésről	129
Erdei Katalin: Teljeítményzavarok az iskolás korban	135
Vetró Ágnes: A tömegkommunikáció hatása az ifjúságra	141
Zelenai Károly: Mindenki ki van téve a kockázatnak!	153

Vetró Ágnes:

A tömegkommunikáció hatása az ifjúságra

Amikor megkérdezték Benjamin Spock-ot, hogy a gyermeknevelésben vannak-e konkrétan kerülendő dolgok, így felelt: "Abszolút kerülendő az erőszak nézése a tévében. Az egész mostani Rambo-szellem kétségbeejtő. Sokminden, amit a gyermekek a képernyőn látnak, szexuálisan is brutalizál. A kevésbé technicizált társadalomban a gyermekek nem láthatják, hogy embereket sorozatosan brutálisan ütlegetnek, vagy meggyilkolnak. Mire az átlagos amerikai gyermek a 18. életévét eléri, már 18 ezer gyilkosságot látott a tévében. Ugyanakkor tudjuk, hogy valahányszor egy felnőtt, vagy egy gyermek brutalitások szemtanúja lesz, az bizonyos csekély mértékben őt magát is brutalizálja. Világméretben erősen vezetünk a bűnözés terén, olyan cselekményeknél, mint a családon belüli gyilkosság, a nemi erőszak, kegyetlenkedés a feleséggel és a gyermekekkel szemben. S mégis egyre több gyermek nő fel az erőszak szörnyű bősége közepette, amelyet a tévében lát. Ez igazán borzasztó".

A híres amerikai gyermekgyógyász szavai hazánkban is nagyon aktuálisak. Hiszen Magyarországon is ma már minden családban van gyakorlatilag tévékészülék, és a közvéleménykutatás adatai szerint gyermekeink egyre több időt töltenek el a televízió előtt. A műholdas adások és a vezetékes televízió elterjedésével pedig egyre nő nemcsak az ismeretterjesztő adások száma, hanem azoké is, amelyek a fizikális erőszakot közvetítik a fiatalok felé. A videó-készülékek terjedésével pedig, ha nem vigyázunk, gyermekeink "mindennapi kenyerévé" válhatnak a horror, akció és pornófilmek is.

Hogyan épült be a televízió ennyire a mindennapi életünkbe?

Számos pozitív hatása mellett (ismeret közvetítő, pozitív mintanyújtó, kikapcsolódást elősegítő) negatív hatásai hogyan előzhetők meg, vagy küszöbölhetők ki, erről szeretnék néhány szót ejteni.

1. A televízió családi napirendet alakító hatása

Manapság olyan társadalomban élünk, ahol a 30 év alattiak jórésze úgy nőtt fel, hogy naponta tévénézéshez szokott, a legtöbb 20 év alatti fiatal, pedig kicsi korától naponta több órát tölt el a készülék előtt. A tévé szabja meg az otthoni napirendet, beleszólhat a vacsora időpontjába, a tanulásra, vagy a játékra szánt időbe. Sokszor a műsorhoz igazodnak a hétvégi programok, a családtagok egymással töltött ideje is. Erdélyi (1988) megfigyelése szerint a lakáshasználat is a tévékészülék elhelyezésének a függvénye. A lakás központja a tévés szoba, a legtöbb családban a tagoknak megszokott ülőhelyük van, sőt a nézőhelyek elren-

deződéséből a családi kapcsolatrendszer váza is leolvasható. A családban a legfontosabb családtagé általában az a hely, ahonnan a televízió a legkényelmesebben nézhető.

A televízió előtti helyzet a családi beszélgetések fő színterévé válik, és a beszélgetők szemtől szembeni helyzete elvész. A szemkontaktus és gesztusok elvesztik a jelentőségüket, a szóbeliség kerül előtérbe. A gyerekek gyengébb kifejező-készségük miatt nem "versenyképesek" a beszélgetésekben, s így ők a szülői kommentároknak is inkább csak hallgatói, sem mint beszélgető partnerei.

A televíziós helyzet nem kedvez a családon belüli konfliktusok megoldásának sem. Rejtett formában megvannak a tévézés közben is, mert a műsor kommentálása lehetővé teszi rejtett üzenetek továbbítását a szülőknek egymás felé, vagyis a célozgatásokat. Ugyanakkor előnye is lehet az, hogy késlelteti a konfliktusok kirobbanását, és így megfontoltabb reakciókra ad lehetőséget.

Erdélyinél a megkérdezett szülők a televíziónak 3 fő előnyét említik a gyermeknevelés területén:

1. Tudást közvetít a gyerekek felé.
2. Tehermentesíti a szülőket, mivel, ha a gyermek elmerül a televíziózásban, nem "zavarja" kérdéseivel a szülőt.
3. A televízió megvonása büntetőeszközként használható.

A tévé ártalmait a szülők szerint így foglalhatjuk össze:

1. A Gyermek kevesebbet olvas, játszik,
2. Tanúja az agresszív jeleneteknek, melyek szorongást váltanak ki benne.
3. Túl hamar megismerkedik a szexualitással.

Láthatjuk tehát, hogy a vizsgálatok szerint a televízió szerepe az utóbbi 20 esztendőben hazánkban is jelentős mértékben megnövekedett. Előnyeit és hibáit a szülők megfelelő módon értékelik, negatív hatásai alól kivonni azonban sem önmagukat, sem a gyermekeiket nem sikerül.

2. A televízió hatása az agresszivitásra.

Bár a különböző országokban nagyok a különbségek a tévézési szokások között, lényegében minden gyermek ki van téve a tévés erőszaknak.

1. A tévé csaknem minden gyermek számára hozzáférhető, majdnem minden családban van tévé, néhol kettő is.
2. A gyermekek sok időt töltenek el a készülék előtt.

3. Számos tévéműsor tartalmaz erőszakot, és különösen a gyermekek részére sugárzott műsorokban, valamint a fő műsorban sok az agresszivitás.
4. A szülők a legtöbb gyermeknek megengedik, hogy szinte korlátlanul nézzék a műsorokat, tekintet nélkül a tartalmukra. Számos vizsgálat azt mutatta, hogy annak ellenére, hogy a szülők aggódnak a tévézés káros hatásai miatt, általában mégsem korlátozzák a gyermekeket a tévézésben.

Gerbner és mtsai (1982) 1967 és 79 között figyelték a televíziós programokat az Egyesült Államokban. A 13 évig tartó megfigyelés azt bizonyította, hogy az amerikai tévéfilmekben az erőszak gyakran az előadás súlypontja. A vizsgált programok közel 80 %-a tartalmazott erőszakot, és ez sokszor indokolt, hatásos, és jutalmazott formában jelent meg. A tévéjátékokban az erőszak, vagy a törvénytelen eszközök általában célravezetőbbnek vannak beállítva, mint a törvényesek. Amikor a filmben a "jó fiú" erőszakot alkalmaz, nemcsak hogy eléri a célját, hanem további előnyöket is élvez: megdicsérik, előléptetik, híres lesz, anyagi haszna lesz stb.

A tévés erőszak megértése változik a néző értelmi fejlődésével és az élettapasztalatok szaporodásával, vagyis a növekedéssel is. Az óvodás csak elszigetelt agresszív cselekményeket lát, majd az általános iskola első, második osztályában már az agresszív cselekményt és annak közvetlen következményét is összefüggésbe tudja hozni. Az ötödik, nyolcadik osztályos gyermekek már mind az agresszivitás motivációjára, mind pedig a rövid és hosszútávú következményeire emlékeznek, azaz megértik a cselekmény összefüggéseit is. Természetesen rontja a megértést, ha a film -mint a műholdas adások általában- idegen nyelvű. Nagyon fontos tehát az is, hogy a gyermek milyen életkorban, és milyen nyelven találkozik az agresszív jelenetekkel.

Az agresszív hatás kialakulásának feltételei

Az agresszor mint modell

Nem minden szereplő azonos modell értékű, és a néző személye sem közömbös, hogy kit tart utánzásra méltónak. Az erős, sikeres, a megfigyelő számára attraktív modellt különösen gyakran utánozzák a bizonytalan, könnyen befolyásolható, tapasztalatlan nézők, mint amilyenek a gyermekek és fiatalok is. (*Bauer 1981*) Főleg fiataloknál figyelhető meg, hogy az általuk csodált sztrárral olyan mértékben azonosulnak, hogy külső megjelenésükben, mozdulataikban, magatartásukban is utánozzák.

Az agresszív cselekmény képi megjelenítése

Az erőszak megjelenítési formája sem közömbös az utánozhatóság és a viselkedés befolyásolása szempontjából.

Általában elmondhatjuk, hogy a realiztikus ábrázolású, könnyen utánozható, spontán, kellemetlen következmények nélküli erőszak hat leginkább. Saját vizsgálataink is ezt támasztották alá: a gyakori, "szorgalmas" tévéző gyerekek – tekintet nélkül szociokulturális környezetükre – agresszívebbnek bizonyultak, mint az ezeket a műsorokat nem nézők (Vetró és mtsai. 1987.).

A jutalmazott agresszió

A vizsgálatok azt mutatták, hogy a gyermekek és fiatalok azokat az agresszív cselekedeteket utánozzák leginkább, ahol a film folyamán az erőszakos megnyilvánulások igazolást nyernek, megjutalmazódnak. (Bandura 1963) Így a gyermekek számára elfogadhatóvá válik az utánzás. Azonban ha a filmnek nincs is ilyen sugalmazása, a környezet helytelen attitűdjei előhívhatják a gátlás alól a támadó erőszakos magatartást. A minta tehát ott "lapul" az agresszív műsorokat néző gyerekekben, szinte ugrásra készen.

Az agresszív hatás kialakulásának mechanizmusa

Kognitív input elmélet

A tévé által közvetített életközeli agresszív viselkedésminták azáltal növelik a néző későbbi agresszív magatartását, hogy a bőséges realitásközeli és szimpatikusnak beállított erőszak egyfelől igazságosnak, a problémák megoldására elfogadhatónak és alkalmasnak értékelődik a néző tudatában, és ezáltal gátlástalannabbul megjelenhet a viselkedésében. Másfelől az önvédelem legmegfelelőbb – hatásos, gyors, eredményes - eszközeként tudatosulhat, és így a fiatalok önvédelmi agresszivitását növeli. Bővíti a gyerekek és fiatalok ismereteit az agresszió formáiról, azaz agresszív viselkedés megtanulását eredményezheti. Ezáltal mind a támadó, mind pedig a védekező magatartásformák nyersebb, brutálisabb tartalmúakká válhatnak.

Az erőszak és az izgalmi állapot kapcsolata

A későbbi vizsgálatok új komponens: az arousal (fokozott készenléti izgalmi állapot) szerepét bizonyítják az agresszív műsorok hatásában (Tannenbaum 1975). Mindenki saját tapasztalatából is tudhatja, hogyha bármi felizgatta, vagy felidegesítette, akkor mások akadékoskodására nyersebben válaszol, vagy ártatlan személyekre is durván ráfőrmedhet. Az pedig nyilvánvalóan vitathatatlan, hogy a gyermek, vagy fiatal az agresszív filmek élménye hatására izgatottá válik. Fokozhatja még az agresszivitásra való hajlamot az is, ha a néző az agresszív indulatát nem a filmnek tulajdonítja, hanem úgy érzi, hogy az keltette benne, aki valami miatt kellemetlen helyzetbe hozta, azaz frusztrálta.

A kognitív és az arousal elmélet kombinációja

Valószínű, hogy a filmek agresszív hatásában mind a két komponens részt vesz. Izgatottságot okozó hatása növeli a gyermek és ifjú izgalmi szintjét, ún. készenléti állapotát, míg az ábrázolt erőszak mintául szolgálhat arra, hogy ezt az izgalmat hogyan vezesse le. Gátlásait az agresszióval szemben csökkenti az, hogy az ábrázolt erőszak gyakran jutalmazott és a néző számára elfogadható indokból keletkezik.

A néző elfásulása az agresszióval szemben

A szocializációs vizsgálatok azt mutatták, hogy az ábrázolt erőszak gyakori nézése nemcsak a néző saját agresszivitását növeli meg, hanem mások agresszivitásával szemben elfásulttá, közömbössé válik. Egyre több esetben fogadja el az agressziót, mint a konfliktusok normális megoldási módját. Fiatalkorúaknál gyakran megfigyelhető, hogyha sok erőszakos filmet látnak, társadalmi konfliktusok esetén is agresszívabb taktikát választanak.

Az agresszív tartalmú Tv adások késői utóhatása

Huesmann és *mtsai* (1973) vizsgálatai szerint különösen a 8–10 éves kor a legveszélyesebb az agresszív tévéadások nézése szempontjából, mivel 30 éves korukban azok lesznek a legnagyobb valószínűséggel erőszakos cselekmények elkövetői, akik ebben az életkorban sok erőszakos filmet néztek. *Centerwall, B.S.* (1992) adatai arra utalnak, hogy Amerikában a televíziózás bevezetése az 1950-es években 10–15 év alatt megkétszerezte az elkövetett gyilkosságok számát. Évente tehát mintegy tízezer gyilkosság írható a televízió rovására. Megfigyelhető volt, hogy ahogy az első televíziós generáció kezdett felnővekedni, a súlyos erőszakos cselekmények száma először a gyerekek között mutatott növekedést, néhány év múlva a serdülőknél, majd a fiatal felnőttek körében és így tovább.

3. A szorongás, az öngyilkosság és a televízió kapcsolata

A horrorfilmek lényege a szorongáskeltés. A jól megkomponált horror pillanatnyi szünet nélkül iszonyúan felfokozódott, feszült állapotban tartja a nézőt. A filmek vezérfonala nem elsősorban egy eseménysor, történet, hanem a borzalmak láncolata: Valaki, vagy valami rettegésben tartja a film "áldozat" szereplőit. A nézők itt rendszerint az áldozattal azonosulnak. Még felnőtt korban is sokan vannak, akik nem tudják függetleníteni magukat az ilyen filmek hatásaitól és képtelenek a film végén megszabadulni rossz közérzetüktől, szorongásuktól. A gyermekek pedig még fokozottabban a hatásuk alatt maradhatnak, és akárcsak egy-egy ilyen film megtekintése is hosszú hónapokra megronthatja éjszakai nyugalmaikat, nappali közérzetüket.

Az öngyilkosság komplex emberi tevékenység, melynek létrejöttében a hajlam, élmények és környezeti hatások egyaránt szerepet játszhatnak. Egy lehetséges környezeti tényező az utánzás is, mely jelentőséggel bírhat az ún. öngyilkossági járványokban is. A hatást annál nagyobbának mondhatjuk, minél híresebb, attraktívabb az elkövető, és minél részletesebb a haláláról való beszámoló. Elgondolkodtató számunkra az a tény, hogy az első magyar szépségkirálynő haláláról írt könyv megjelenése után csak a klinikánkon két imitációs öngyilkossági kísérletet észleltünk, és egy vidéki iskola egyik osztályában egyidejűleg két kislány követett el hasonló módon öngyilkosságot - miután a könyvet elolvasta (Vetó és mtsa 1991).

Feltehető, hogy elsősorban az öngyilkosságra veszélyeztetett fiatalok reagálnak ilyen egyértelműen a szuicid hírekre. Mintegy az utolsó lökést kapják meg, az ötletet az öngyilkosság elkövetésének módjához.

4. Szexuális ingeranyagok hatása a televíziós műsorokban

Sokat panaszkodunk arról, hogy gyermekeink szexuális felvilágosítása nem megoldott. Szülők, pedagógusok, orvosok egymásra mutogatnak kinek is lenne ez a feladata, s eközben a gyerekek egymást világosítják fel, idősebb társaik szavai-ból, vagy elcsent videókazettákból. Már említettük azt, hogy milyen fontos, hogy egy gyermek bizonyos ismeretanyaggal melyik életkorban és milyen formában találkozik először. A nemiséggel kapcsolatos beállítódást így gyakran bizonytalanság, szorongás, negatív attitűdök jellemzik, vagy a film és olvasmány élmények hatására torz elképzelések alakulhatnak ki a gyermekben.

A pornográf irodalom és filmélmények a gyermekben a szexualitást a szeretet helyett az agresszióval kapcsolhatják össze, és így - a pozitív élményektől megfosztva - a nemi aktus technikai kérdéssé degradálódhat. Rosszabb esetben az agresszív érzellemmel összekapcsolódva félelemkeltő borzalommá, vagy az erőszak egyfajta kielézési módjává válhat a képzeletben. A gyerekek és fiatalok - fiúk és lányok egyaránt - a pornográf élmények hatására úgy vélhetik, hogy a szexualitásban a legmagasabb gyönyört az agresszió nyújtja, és így a normális szexualitás szado-mazohizmus irányába torzulhat. Ennek oka az, hogy az elsőként látott képi élmény imprinting-szerűen rögzülhet, s mert a jelenetekbe a fiatal beleéli magát, így orgazmusa kötődhet a rendellenes kiváltódási módhoz. A fantázia tevékenységen át ugyanis a kóros ingerek hatása erősödhet és egyre inkább ezek a nem megfelelő ingerek válnak a nemi izgalom specifikus kiváltóivá.

5. A televízió hatása a nemi szerepre

Számos tanulmány bizonyítja, hogy a televízió műsoraiban bizonyos szereplő típusok, csoportok ritkábban szerepelnek, és ha fel is tűnnek a képernyőn, meg-

jelenítésük gyakran nem mentes a sztereotípiáktól. Ritkább a női szereplő, mint a férfi, mind a nappali, mind a fő idejű, mind pedig a gyermek programokban. Az adásokban a férfiak általában dominánsak a nővel szemben, a női szerepek alárendeltek. A nőket a hagyományos szerepekben kedvező színben tüntetik fel. Az egyedülálló nők viszont gyakrabban lesznek büntény áldozatai, mint a férjezettek, és a dolgozó nők erőszakosabbak, mint a háztartásbeliek. Hogy nők és férfiak viselkedésmódját mennyire képesek befolyásolni a televízió adások, az is mutatja, hogy a Linda sorozatot követően, jelentősen megnőtt a karatéra jelentkező lányok száma, s azok a lányok is karate mozdulatokat és kiáltásokat hallattak, akiknek a viselkedésére korábban ez egyáltalán nem volt jellemző.

6. A televízió és az egészség

A vizsgálatok kimutatták, hogy a lakosság, de különösen a fiatal felnőttek és a gyermekek kiterjedt tévénézése hozzájárulhat egyes helytelen szokások kialakulásához.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a gyermekműsorok előtt és után, különösen az esti mesét követően reklámok sugárzása következik, biztosak lehetünk benne, hogy a formai elemekre különösen fogékony óvodás és kisiskolás gyermekek döntő többsége megnézi azokat. A hirdetések egy része élelmezéssel kapcsolatos, és ismételten megjelennek az egészségre káros, magas cukortartalmú ételekről készített reklámok is. A képernyőn látott dohányzás, alkohol ivás, drogfogyasztás, étkezési minta, stb. a formai elemekre fogékony gyermekekre éppúgy hatással van, mint a szereplők érzelmi, indulati hangulata, vagy akár az öltözködése is.

Az érem másik oldala a gyermekek viselkedése tévézés közben. A túlzott tévézés, mint fizikálisan passzív elfoglaltság, önmagában egészségtelen, mert elvonja a gyermekeket mozgásos tevékenységektől, melyekre pedig a fejlődésükhöz feltétlenül szükség lenne. Ezt a negatív hatást azzal lehetne csökkenteni, ha a televízió minél több olyan programot sugározna, ami mozgósítja a nézőket, ki-mozdítja őket passzivitásukból és jó tanácsokat ad az erőnlétük fokozására.

Az egészség nem merül ki a testi egészség foglamában. Az emberi egészséget legjobban multidimenzionális modellek reprezentálják, melyek magukba foglalják a testi, lelki és szociális jólét értékeit, az életstílus összetevőit is. Számos beszámolóban olvashatunk a gyermekek koncentráció képességének, képzelőerejének, olvasási képességének, iskolai magatartásának, viselkedés-variantáinak, agresszivitásának, testi kondíciójának, stb. kedvezőtlen változásairól túlzott tévézés hatására.

Az ilyen multidimenzionális tanulmányok azt mutatják, hogy a keveset tévézők fizikálisan jobb erőnlétben vannak, érzelmileg stabilabbak, nyitottabbak más emberek felé, érzékenyebbek mások problémáira, jobb a képzelőerejük, jobb az

önkontrolljuk, erkölcsi érzékük, bajtársiasságuk, és magabiztosabbak mint a többet tévézők különösen a masszív tévénezők. A keveset tévézők kevésbé problémásak, magatartásuk kiegyensúlyozottabb, kevésbé ingerlékenyek és roszindulatúak és ritkábban is élnek drogokkal - különösen alkohollal - mint a mérsékelt vagy masszív tévénezők.

7. A televíziózás kedvezőtlen hatásainak csökkentése

A szülők lehetőségei

Számos kutató vizsgálta, hogy hogyan is csökkenthetik a szülők a kedvezőtlen hatásokat. Előadásokat tartottak és könyvet írtak a szülőknek a tévé konstruktív használatáról, és azokról a negatív hatásokról, melyeket a televízió okozhat. Népszerű újságokban cikkeztek erről, és a tévéújságokban is havonta ezirányú tudósításokat közöltek. Emellett széleskörben tudósítottak a tévé helyes használatáról is.

Az utánvizsgálatok azt mutatták, hogy a szülők lelkiismeretére irányuló programok, melyek azt célozták, hogy a szülők a gyermekek tévénezését jelentősen csökkentsék, sikertelenek voltak. Ezzel szemben azok a szülők, akiket a helyes tévézésre oktattak és alternatív szabadidő eltöltési lehetőségeket ismertettek meg velük, némileg csökkentették az otthoni televíziózást. Többet beszélgettek a gyermekekkel, több programot szerveztek a család számára több mint egy éven át.

A kedvezőtlen hatások csökkenthetők azáltal is, ha a szülő a gyermekkel együtt nézi a televíziót és a történeteket utána megbeszéli vele. Pl. megtárgyalhatják, hogy egy-egy erőszakos esemény helyett lehetett volna-e \neg és milyen \neg agresszió mentes megoldást találni. A cselekményt a szülő és a gyermek így szinte újrainthatja.

Szembe kell azonban a kutatóknak nézni avval, hogy a tévé gyermekfelvigyázó szerepe olyan kedvelt és általánosan elfogadott az amerikai családokban, hogy ennek megváltoztatása a szülőkre való ráhatással rendkívül nehéz, szinte lehetetlen.

A gyermekek befolyásolása az iskolában, a pedagógusok lehetőségei

Vizsgálatsorozatban a kutatók pozitív szociális minták fejlődését elősegítő speciális programokat dolgoztak ki, és több héten át vetítették a gyerekeknek az iskolában. Egy csoportnál a tanárok fel is jegyezték rendszeresen a gyermekek otthoni televíziózási szokásait. Azok a gyerekek, akiket a tanárok utánkövettek, a proszociális fogalmi ismeretek terén fejlődést mutatnak a kontroll csoporthoz viszonyítva.

Olyan filmek vetítésénél, melyekről feltételezték, hogy módosítja az erkölcsi gondolkodást, a barátokhoz és a tanárokhoz való kapcsolatot, azt tapasztalták, hogy az ezeket néző gyermekeknek a globális erkölcsi normái nem mutattak

lényeges változást, míg azok a gyerekek akik a fent nevezett filmeket nézték és az órákon is megbeszélték, jelentős mértékben csökkentették korábbi önző beállítottságukat és agresszív reakcióikat. A családi interakciókra a sugárzott műsoroknak még pozitívabb hatása volt. A szerzők így arra a megállapításra jutottak, hogy a televízió hasznos lehet egyes konstruktív viselkedési normák elsajátításában.

A sorozatos vizsgálatok azt mutatták, hogy a gyerekek széles e világban úgy nőnek fel a televízió mellett, hogy a szülőktől és tanároktól alig kapnak valami magyarázatot arra, hogy mi is történik a képernyőn. Ez egyben azt is jelenti, hogy valamennyiünknek több figyelmet kellene a televízióra, mint a tanulási folyamat fontos részére szentelni.

Amerikai szerzők 9-12 éves általános iskolás gyermekek számára televíziós oktatási programot dolgoztak ki. A tanterv bemutatta a gyermekeknek a különböző tévéműsorokat, hogy megértsék, mi a realitás és a fantázia a képernyőn, hogy megismerjék a speciális effektusokat (pl: hogyan képes a szuperhős egyik tetőről átugrani a másikra). Fontos volt, hogy a gyermek megtanuljon különbséget tenni az értékes és a kommersz között, tudja mi a reklám és hogy hogyan működik a televízió. Kik és hogyan készítik a programokat, és hogy megértsék, a televízió hogyan befolyásolja érzelmi és gondolatvilágunkat. Elmagyarázták, hogy mi van a televízióban ábrázolt erőszak hátterében, milyen trükkfelvételeket alkalmaznak ehhez a filmkészítők, és a tanterv egyben arra is ösztönözte a gyerekeket, hogy igényesebben válogassanak a műsorok között. A gyerekeknek emellett házi feladatként kiadták, hogy az egyes témákból fogalmazást irjanak, és rövid olvasmányokat is rendelkezésükre bocsátottak. Minden ilyen televíziózással kapcsolatos órához 10 perces videó felvételt készítettek, mely megvilágította a tananyag idevonatkozó legfontosabb részét. Az egyes órákat úgy állították össze, hogy az egyben fejlessze a gyermekek beszédképességét, olvasási kedvét, helyesírását, az analógikus és kritikai gondolkodását és egyéb képességeit.

Két hónap alatt 8 negyven perces órában sajátították el a gyermekek ezeket az ismereteket és ezt követően hasonlították össze a kiindulási tesztértékeket a kísérlet utánival (Singer és mtsai 1980).

Az eredmények azt mutatták, hogy az oktatásban résztvevő gyermekek több tekintetben felülmúlták kontroll társaikat. Az oktatott gyermekek felismerték a kommersz és reklámadásokat, a témával kapcsolatos szókincsük jelentősen bővült. Számos trükkfelvételt meg tudtak magyarázni, értették a reklámkészítés fogásait, azt, hogy ki fizeti a televíziót, és hogy kik azok, akik kommersz filmeket igényelnek. Megtanulták a kamerák szerkezetét, a különböző kameratechnikákat. Meg tudták különböztetni a reális személyeket a kitaláltaktól. A gyermekek sikerrel elsajátították, hogy a tévében látott erőszak csak a fantáziában létezik, és hogy ennek lemásolása, a való életben való alkalmazása milyen bajokat vonhat maga

után. A házi feladatok és az iskolai munka a gyermekek kifejezett értelmi fejlődéséről tett tanúbizonyságot.

A tanárok és a diákok olyan szívesen foglalkoztak a televízióval, hogy a későbbiek során az anyanyelvi tárgy keretébe integrálták, és felvették a tananyagba.

A vizsgálat azt természetesen nem tudta megválaszolni, hogy ezek a gyermekek igényesebb tévénézőkké váltak-e, de azt demonstrálták, hogy a televízióról szóló órák érdekesek a gyermekek számára, és segítenek abban, hogy a gyerekek jobban megértsék mi is történik a képernyőn.

Hazai körülmények között, saját felméréseink alapján azt találtuk, hogy a gyermekek még a látott műsorokat sem beszélnek meg sem a szülőkkel, sem a pedagógusokkal. A filmélmények leereagálása "gyermekszinten" egymás között zajlik. Ahogy a szülő sem igazán segít a gyermekeknek eligazodni a televízió adta információ halmazban, úgy ez még kevésbé mondható el a tanárokról. Ez azt is jelenti, hogy a pedagógusok csak kevésbé tudják, hogy mi játszódik le a gyerekekben mikor pl. összeverekednek a szünetben, vagy éppen figyelmetlenek az órán (*Vetró* és *mtsai*).

A tévéipar szerepe, műsorpolitika

Tekintettel arra, hogy a népszerűség egyetlen rétegére sincs nagyobb hatással a televízió, mint a gyermekekre, figyelembe kell venni, hogy gyakoriak a negatív hatásokat eredményező műsorok. Még nagyobb problémaként fog jelentkezni a televízió műsorainak összeállításánál az, ha egy tévé döntően reklámokból tartja majd fel magát. Az akció és horrorfilmeknek rendkívül nagy a nézettsége, mind a felnőtt, mind a gyermeklakosság körében. Ez pedig a reklámok sugárzásához elengedhetetlenül szükséges.

A szülőknek tudniuk kell, hogy mit néz a gyermekük a televízión és mennyit tévézik. Ma már kivitelezhető az is, hogy a tévékészülékeket elektromos zárral látják el. Ennek segítségével a szülő ki tudja előre választani, hogy milyen programokat, csatornákat mikor nézhet a gyerek. Jó lenne, ha a televízió gyártóit köteleznék arra, hogy készülékeiket ilyen szerkezettel lássák el.

Nemzeti egészségvédelmi program kidolgozása

Amerikában a dohányzás elleni kampány sikerein felbuzdulva az Amerikai Gyermekgyógyász Társaság azt javasolja (*American Academy of Pediatrics*), hogy ahhoz hasonlóan állami szinten kellene fellépni az erőszakos TV adások ellen. Azt javasolja az orvosoknak, hogy csökkentessék a szülőkkel gyermekeik tévénézését, az ne haladja meg a napi egy esetleg két órát. A gyermekgyógyászok és a pedagógusok mondják el a szülőknek, hogy a fiatalkori agresszív adások nézése éppúgy rászoktathatja a gyermeket az agresszióra, mint a

gyermekkorban elszívott cigaretta a későbbi dohányzásra. Helyes ha az orvosok és a pedagógusok ebben is jó példával járnak elő, és redukálják saját gyermekeik tévénezését is.

Hasonlóan a dohányzás elleni küzdelemhez, javasolják, hogy a rendelőikben írják ki, hogy ez televízió mentes terület.

A gyermekek veszélyeztetettsége a tévé, de különösen az erőszakos tévéadások által, helyet kell, hogy kapjon a nemzeti egészségvédelemben. Hasonlóan a védőoltásokhoz, a helyes táplálkozáshoz a biztonságos közlekedéshez, stb. Egyszeri kampány nem elég, csekély az értéke. A népegészségtan részévé kellene hogy váljon mindez (Centerwall, B.S. 1989).

Hazánkban is a bűnözés sosem észlelt emelkedésével nézünk szembe. Vajon milyen szerepe lehet ebben egyéb hatások mellett a TV műsorainak és az egyre terjedő agresszív tartalmú video filmeknek?

Irodalom

American Academy of Pediatrics, Committee on Communications. Children, adolescents, and television. Pediatrics 1990 85:1119

Bandura, A. Ross, D. Ross S.S.: Imitation of filmmediated aggressive models. J. Abnorm. Soc. Psychol. 1963, 66, 3.

Bauer, M. Selg, H.: Gewaltdarstellungen im Fernsehen Kennen wir die Folgen? BPS Report 1981, 4, 6.

Centerwall, B.S.: Television and Violence JAMA, 1992, 267 3059

Centerwall, B.S.: Exposure to television as a cause of violence. In: Comstock G, ed. Public Communication and Behavior. Orlando, Fla: Academic Press Inc. 1989: 2 1

Erdélyi I.: A televízió a családban Tömegkommunikációs Kutatóközpont Budapest 1988

Gerbner G. Gross, L. Morgan, M.: Health and medicine on television. N. Eng. J. Med. 1982 305 901

Huesmann LR. Psychological processes promoting the relation between exposure to media violence and aggressive behavior by the viewer.
J.Soc.Issues. 1986; 42 (3):125

Singer,D.G. Zuckerman,D. Singer,J.L.: Helping elementary school children learn about TV.
J.Communications, 1980 30:84

Tannenbaum,P.H.:Emotional arousal in the facilitation of aggression through communication.
Adv.Soc.Psychol. 1975, 8, 149.

Vetró Á. Csapó Á.: Effect of television on aggressivity of adolescents
Int.J.of Adolescent Med. and Health Vol.3 (4) 1989

Vetró Á.CsapóÉ.: Tömegkommunikáció és ifjúság
Animula Kiadó Budapest (1991)

Vetró Á. Csapó Á.:Vetró Á.Szilárd J. Vargha M. Gergely M.: A televízió hatása a gyermekek agresszivitására
M.Pszichol Szle.: 1987/88 I. 41

Erich Kleinfelder
főiskolai tanár
Padagogische Hochschule, Freiburg
Institut für Padagogie

Molnár Béla
egyetemi tanár
József Attila Tudományegyetem Szeged
Földtani és Őslénytani Tanszék

Pitrik József
főiskolai docens
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Szeged
Technika Tanszék

Rékasi János, szociológus
egyetemi tanársegéd
Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged
Társadalomtudományi Intézet

Sümei Gyöngyi, orvos
egyetemi adjunktus
Pécsi Orvostudományi Egyetem
Népegészségtani Intézet

Tráser László
egyetemi adjunktus
Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged
Társadalomtudományi Intézet

Vetró Ágnes, orvos
egyetemi docens
Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem, Szeged
Ideg- és Elmegyógyászati Klinika Gyermekek és Ifjúságpszichiátriai Osztály

Zelenai Károly, pszichológus
Szegedi Ifjúsági Drog-centrum

